



עורכים: ד"ר הראל חורב, ד"ר מירה צורף כרך 3, מהדורה מיוחדת 1019, 9 בספטמבר 2013

## רגע האמת של בשאר אל-אסד

פרופ' אייל זיסר

החודשים האחרונים נטו חסד לבשאר אל-אסד ולמשטרו. הצבא הסורי הצליח לבלום ולעצור את תנופת המורדים, וחייליו, בסיוע של לוחמי החזבאללה, הצליחו להשיב לעצמם את היוזמה בשדה הקרב, ואף לזכות בשורה של הישגים טקטיים בעלי משמעות סמלית, בקרב הניטש על סוריה כבר למעלה משנתיים וחצי. אחד ההישגים היה כיבושה של העיירה אל-קוצייר שבמחוז חומץ מידי המורדים. חשיבותה של אל-קוצייר, שנפלה בידי המורדים בקיץ 2012, הייתה נעוצה בהיותה מפתח לשליטה על הדרך המחברת את "הפנים הסורי", ציר דמשק-חלב, אל החוף הסורי ואל חבל העלווים, כמו גם בהיותה נקודה החולשת על הנתבי מלבנון אל חומץ ודרכה אל צפון סוריה. דרך נתיב זה הועברו לידי המורדים נשק וסיוע וכן מתנדבים שזרמו אליהם מן האזורים הסונים שבלבנון הסמוכים לגבול, כמו גם מהעיר טריפולי. בראשית יוני 2013 הצליחו לוחמי החזבאללה להשיב את השליטה בעיירה לידי המשטר הסורי.

הישג נוסף של המשטר היה הצלחתו לבסס מחדש את אחיזתו בעיר חומץ ובפאתי דמשק, הגם שהמורדים שולטים עדיין בחלקים נרחבים של המרחבים הכפריים המקיפים את העיר ממזרח וממערב, ואף אוחזים בכמה משכונותיה המזרחיות של העיר. המורדים מצדם הגבירו את לחצם בחלב, העיר השנייה בגודלה במדינה, דחקו את המשטר ממאחזיו במזרח המדינה, באזור אל-גיזירה, ואף יזמו מתקפה כואבת בדרום החוף הסורי, לב ליבו של המשטר הסורי, המאוכלס רובו בעלווים. ובכל זאת, עובדה היא כי למעט העיר אל-רקקה במזרח, לא עלה בידי המורדים להשתלט אף לא על אחת מעריה הגדולות של סוריה, או על מרחב או מחוז בשלמותו. כל שהשיגו הוא שליטה במרחבים הכפריים של חלק ממחוזות המדינה.

בשאר אל-אסד רחוק מניצחון, אלא שהמורדים רחוקים מניצחון אף יותר, ובהעדר התערבות חיצונית לטובתם, ובלא המשך התמיכה הכספית והנשק הזורמים אליהם ממדינות התומכות בהם מחוץ לסוריה, ספק אם יוכלו להטות את הכף לצדם. מחנה המורדים עודנו מפולג קשות ואיננו מצליח – למרות שחלפו כבר למעלה משנתיים וחצי מאז פרוץ המרד – להצמיח מתוכו

הנהגה פוליטית וצבאית שתוביל את המורדים לניצחון. בחודשים האחרונים אף פרצו סכסוכים בין קבוצות המורדים השונות ובעיקר בין הפלגים האסלאמיים הרדיקליים לבין קבוצות מורדים אחרות. כיום נהרגים מורדים רבים בידי חבריהם במלחמות פנימיות, לאו דווקא בקרבות עם כוחות המשטר.

כך לדוגמה התחולל פילוג בקרב אנשי אל-קאעידה שייסדו בינואר 2012 שלוחה סורית בשם גיבהת אל-נוצרה (חזית הסיוע). באפריל 2013 התחולל קרע בין הפלג הסורי לבין תנועת האם בעיראק וזו האחרונה החלה פועלת בשמה (המדינה האסלאמית של עיראק וסוריה) כתנועה מתחרה לחזית אל-נוצרה. לצד שני הפלגים הללו של אל-קאעידה פועלות במדינה עוד שתי חזיתות אסלאמיות: החזית האסלאמית הסורית, המזוהה עם סעודיה ונתמכת על ידה, וחזית השחרור האסלאמית הסורית, המזוהה עם האחים המוסלמים הסוריים ונתמכת ככל הנראה בידי קטר. לאלו יש להוסיף את צבא השחרור הסורי, המהווה עדיין ארגון גג למאות קבוצות הפועלות בתוככי המדינה על בסיס עצמאי ומקומי, תוך תאום רופף ביניהן, בעיקר לצורך הדיפת מתקפות המשטר על המרחבים שבשליטתן. לסבך זה צריך להוסיף את המחלוקת שנתגלתה בין האוכלוסייה הכורדית בצפונה של סוריה ובמזרחה, הקרועה אף היא בין מפלגות ומחנות יריבים, לבין האוכלוסייה הערבית הנוטה ברובה לצד המורדים. באזורים אלו משתוללים קרבות בלתי פוסקים בין לוחמים כורדים ובין קבוצות של המורדים, לרוב על השליטה במאגרי התבואה ובשדות הנפט באזורים אלו.

על רקע מציאות זו נשאלת כמובן השאלה איזה צורך מצא בשאר אל-אסד לעשות שימוש בנשק כימי נגד מתנגדיו באזור אל-עיוטה אל-שרקיה, הממוקם במרחב הכפרי שממזרח לדמשק. התשובה לכך הינה כי מזה כחצי שנה ואולי אף יותר עושה המשטר הסורי שוב ושוב שימוש נקודתי מוגבל בנשק כימי, לצד שימוש בארטילריה, טילים, והפצצות מהאוויר כדי לזכות בקרבות הכרעה, לרוב מקומיים ונקודתיים, ועם זאת בעלי חשיבות באזורים שונים של המדינה. כך בח'אן אל-עסל השולטת על המבואות הצפוניים של חלב ומאפשרת למורדים להזרים לכוחותיהם הלוחמים בעיר אספקה. וכך גם הפעם, במרחב אל-עיוטה אל-שרקיה, המשמש כנקודת מעבר המאפשרת למורדים להגיע אל מאחזיהם בתוככי דמשק ולאיים על שדה התעופה הבינלאומי הנמצא בקרבת מקום.

נראה שלמרות שבשאר מבין את הסכנה שבתגובה בינלאומית תקיפה לשימוש בנשק כימי, הוא מתקשה להבין את הרגישות המיוחדת בחברה המערבית לשימוש בנשק שכזה, שמקורה בהיסטוריה האירופית. יש להניח כי בעבורו אין הבדל של ממש בין הפצצה מסיבית מן האוויר, ירי ארטילרי מרוכז, או שיגור טילי קרקע קרקע קטלניים, לבין שימוש ממוקד ונקודתי בנשק כימי. הנשיא אובמה הזהיר אמנם לפני כשנה כי שימוש בנשק כימי בידי בשאר אל-אסד יהווה חצייה של קו אדום, אבל בפועל הוא נמנע עד כה מכל תגובה לשימוש שכזה. בכך הוא אותת למשטר הסורי שהוא יכול להמשיך במתקפותיו על אויביו. זהו אפוא הרקע לתקרית של ה-21 באוגוסט 2013. למרות שהתמונה עודנה חלקית, סביר מאוד שאסד הזחוח, או מי מקציניו, על פי אישור עקרוני שהוענק לו על ידי הנשיא, חש חופשי להעלות הילוך ולהשתמש בכמות גדולה מהרגיל של נשק כימי. אפשר גם כי מדובר בטעות או בתקלה מבצעית, או אף בצרוף מקרים שבו

אוכלוסייה אזרחית גדולה נמצאה באזור המתקפה הכימית, דבר שגרם לפגיעה קשה באזרחים, ובהם ילדים רבים.

המלחמה בסוריה היא אוסף של קרבות נקודתיים וטקטיים המתרחשים בכל רחבי המדינה בין קבוצות קטנות, מאות או אלפים בודדים, של מורדים לבין כוחות מצומצמים של הצבא הסורי הלוחמים בהם. אין מדובר, אפוא, במלחמה שתוכרע בקרב אחד אלא מלחמת התשה שתוכרע בנקודות שאותן אוספים הצדדים קרב אחרי קרב מערכה אחרי מערכה. ולמרות זאת, אי אפשר שלא להתרשם כי יתכן שלא במודע ובמתכוון, אלא כתוצאה של הברוטאליזציה של המלחמה, הופכת המערכה שמנהל הצבא הסורי באויביו למלחמת הכחדה, שמטרתה להשמיד או לגרש את המורדים ואת האוכלוסייה התומכת בהם. שאם לא כן קשה להסביר את השימוש המסיבי בנשק קטלני כנגד מרחבים אזרחיים התומכים במורדים או מצויים בשליטתם.

בין ארבעה לשישה מיליון סורים הפכו פליטים, חלקם מחוץ לארצם. מדובר בכעשרים עד שלושים אחוזים מכלל האוכלוסייה, רובם מקרב הסונים מאזורי הפריפריה התומכים במורדים. בשאר עשוי אפוא לזכות בקרב על סוריה בדרך של הכחדת המורדים ותומכיהם. אלא שבדרך לניצחון, הוא נקלע להתנגשות עם ארצות הברית של אובמה, הנחושה, כך נראה, להכות בו. ארצות הברית איננה רוצה במעורבות ישירה בנעשה בסוריה, ובוודאי שאינה רוצה למצוא עצמה שקועה בביצה דמוית זו העיראקית או האפגנית, שמהן נחלצה בעור שיניה, במחיר כלכלי עצום ובמחיר של אבדות רבות. אשר על כן התייצב בחודשים האחרונים הממסד הביטחוני בווישינגטון על שתי רגליו כדי לבלום מעורבות שכזו בטענה כי כל פעולה נקודתית עלולה לדרדר את ארה"ב למלחמה כוללת שבסיומה ימצאו עצמם כוחות אמריקאים פועלים על אדמת סוריה. זאת ועוד, בפנטגון מבהירים שהמורדים הסורים הם אוסף של כנופיות שאיננו מסוגל באמת לתפוס את מקומו של אסד. לפיכך, הפלת המשטר הסורי תיצור כאוס ואנרכיה שתאפשר השתלטות של קבוצות תומכות אל-קאעידה על מרחביה של סוריה ובסופו של יום תשאב את ארה"ב למעורבות כואבת ויקרה גם במדינה זו.

אולם תחת לחצה של האליטה התקשורתית והאינטלקטואלית ואולי גם הפוליטית המקיפה אותו, מצא עצמו אובמה נאלץ לפעול. הדילמה העיקרית שלו היא כיצד לנקוט בפעולה מינימלית ונקודתית, שתותיר רושם על דעת הקהל בעולם, אך לא תערב את ארה"ב במלחמה שבה אינה מעוניינת כלל. הפתרון המסתמן הוא מהלומה נקודתית וכואבת נגד מטרות צבאיות נבחרות בסוריה.

קשה לדעת מה יעשה בשאר במקרה שכזה. במקרים דומים בעבר הוא נמנע מכל תגובה. כך, כאשר השמידה ישראל בספטמבר 2007 את הכור האטומי שביקש להקים, כמו גם לאחר שתקפה, על פי פרסומים זרים, מטרות צבאיות בעומק השטח הסורי בינואר, במאי וביולי 2013. בשאר נתון במלחמה לחיים ולמוות נגד המורדים במשטרו. הוא מאמין כי יש לו סיכוי טוב לזכות בניצחון במלחמה זו, הגם שניצחונו כעת אינו בהישג יד. במצב שכזה, הסתבכות בעימות עם ארה"ב, או עם ישראל, כמוה כהתאבדות. לפיכך מניחים בישראל ובעולם כי אסד יבקש להכיל את האירוע, לעבור לסדר היום ולהתמקד בדבר העיקרי – המאבק במורדים. ככלות הכול, מספר החיילים

הסורים הנהרגים מדי יום בקרבות במדינה, והנזק שנגרם לתשתיות בה, גדולים בהרבה מהנזק שעשויה לגרום מתקפה אמריקנית מוגבלת.

יש לזכור כי רוסיה, איראן וחזבאללה נכונות לסייע לבשאר במלחמת ההישרדות שלו. הסיוע הכספי והנשק שרוסיה משגרת, כמו גם הגיבוי הדיפלומטי שהיא וסיין מעניקות לו, הם מפתח חשוב בהישרדותו עד היום. איראן הטילה את חזבאללה לקרב בתוככי סוריה. אבל קשה להניח שכל השחקנים הללו יהיו מוכנים להסתבך למען בשאר בעימות עם ארצות הברית, ובמקרה של חזבאללה בעימות עם ישראל.

הבעיה היא שפעולה נקודתית עבור מעצמה גדולה כמו ארצות הברית עשויה להתברר כמהלומה שתערער את המאזן העדין בין המשטר למורדים ותאיים על שלטונו של בשאר. חיסול "נקודתי" של חיל האוויר שלו, פגיעה "נקודתית" במרכזי פיקוד ושליטה של צבאו, ומעל לכל מסר מורלי של תמיכה במורדים עלולים להתברר כמהלומה אחת יותר מידי, כזו שעשויה לגרום לרעש אדמה. רעש דומה התחולל בדמשק ב-18 ביולי 2012, בעקבות חיסול הצמרת הביטחונית הסורית. המשטר הצליח אז להתגבר על הזעזוע, אולם רעשי המשנה שלו הביאו להשתלטות המורדים על חלקים גדולים של חלב ושל דמשק.

מה יעשה מנהיג שגבו אל הקיר? צדאם חוסיין בחר למשל להימלט מארמונו ולנסות להציל את חייו. השאלה היא גם מה יעשו חייליו וקציניו של מנהיג שכזה? האם יוסיפו למלא הוראות או הנחיות שקיבלו בעבר, או ינסו אף הם למלט את עצמם? ולבד מכך, היכולות הסוריות כיום מוגבלות ומצומצמות בהרבה ביחס לעבר, שהרי חלק ניכר מארסנל הטילים הסורי נורה ממילא נגד המורדים בשנים האחרונות, ויכולות התמרון של הצבא מוגבלות נוכח המלחמה המתנהלת בכל רחבי סוריה. כך או אחרת, הכדור לא נמצא כיום בדמשק אלא בווינגטון, ואת עתידו של המזרח התיכון – וגם את עתידה של המערכה בסוריה – עשוי לקבוע ברק אובמה ולא בשאר אסד.